

STATI INU OBSTATI

Revija za VPRA[anja protestantizma

Izdaja Slovensko protestantsko
društvo Primo` Trubar

Predstavnik:
mag. Viktor @akelj, predsednik

Tivolska 50/10, 1000 Ljubljana

Glavni urednik

dr. Marko Ker{evan

Uredni{ki odbor

dr. Mihael Glavan, ddr. Igor
Grdina, dr. Matja` Kmecl,
mag. Violeta Vladimira Mesari-,
dr. Vincenc Raj{p, dr. Ciril Sor-,
Nenad Hardi Vitorovi}

Odgovorni urednik

Du{an Voglar

Oblikovalec in tehni-ni urednik

Kazimir Rapo{a

info@drustvo-primoztrubar.si
marko.kersevan1@guest.arnes.si

7-8/2008

Tisk Cicero Begunje d. o. o. 2008

VSEBINA

	5	Beseda urednika
S SIMPOZIJEV 2008	11	TRUBAR IN INTERNET, Maribor
	12	Uvodni nagovori
	12	<i>Srečko Reber</i>
	13	<i>Niko Schlamberger</i>
	17	<i>Andrej Flogie</i>
	20	<i>Miran Hladnik</i> , Trubar in internet
	30	<i>Fanika Krajnc - Vrečko</i> , Antropološka sporočilnost Trubarjevih posvetil in predgovorov
	42	<i>Dušan Voglar</i> , Primož Trubar v enciklopedijah in leksikonih
	80	<i>Matjaž Kmecl</i> , Zadržki do Trubarja in njihov paradoks
	86	<i>Francka Premk</i> , Trubarjeve vidne in nevidne povezave s somišljeniki in vizija sodobne elektronske komunikacije
	100	<i>Primož Jakopin</i> , Trubarjeve vzporednice / Pismenost nekoč in danes
	108	<i>Tone Partljič</i> , Konec Gutenbergove galaksije in konec kulturnega boja za Primoža Trubarja?
	113	<i>Franci Pivec</i> , Jeziki na internetu
	120	<i>Matjaž Mulej</i> , Primož Trubar in internet z vidika inoviranja
	126	JEZIKI, IDENTITETE, PRIPADNOSTI MED SREDIŠČI IN OBROBJI Ljubljana
	127	<i>Erich Bryner</i> , Teološki motivi v svetopisemskih prevodih Primoža Trubarja
137	REFORMATOR MED SLOVENIJO IN WÜRTTEMBERGOM Tübingen	
138	<i>France M. Dolinar</i> , Protireformacija v notranje- avstrijskih deželah in usoda protestantov	
147	<i>Božidar Jezernik</i> , Dva obraza podobe Primoža Trubarja	
165	<i>Zvone Štrubelj</i> , Primož Trubar v luči leta 2008	

VSEBINA

	187	TRUBARJEVI DNEVI Ljubljana
	188	<i>Marko Kerševan</i> , Trubarjeva »cerkev Božja slovenskega jezika« in »narod slovenskega jezika«
	203	<i>Christian Rose</i> , Primož Trubar – njegovo delovanje na Württemberškem in njegov pomen za ekumeno v 21. stoletju
RAZPRAVE, [TUDIJE	213	<i>Simona Menoni</i> , Premik ikonografskih poudarkov v smeri protestantske verske miselnosti v stenskem slikarstvu druge polovice 16. stoletja na Slovenskem
BILO JE POVEDANO	238	<i>Oskar Sakrausky</i> , O Trubarjevih nemških predgovorih
RAZGLEDI, VPOGLEDI	257	<i>Franc Kuzmič</i> , Trubar v Prekmurju
	262	<i>Mihael Glavan</i> , Trubarjevo <i>Razodetje</i>
	274	<i>Marijan Smolik</i> , Prispevki katoliških teologov k preučevanju protestantike
	279	<i>Janez Kavčič</i> , Čedajske vizitacije na Idrijskem
	287	<i>Pavle Jovič</i> , Prvi biografi Primoža Trubarja med južnimi Slovani
	293	<i>Alojz Jembrih</i> , Croatica protestantica v korespondenci slavistov 19. in 20. stoletja
	301	<i>Mihael Glavan</i> , Trubarjev in Ungnadov dar Evropi
	309	<i>Franc Kuzmič</i> , Faksimile Kulčarjeve knjige
PORTRETI	311	Mirko Rupel (<i>Darko Dolinar</i>)
PREVODI	320	<i>Primož Trubar</i> , Posvetilo Juriju Khislu 1579
KRONIKA	326	Govor ministra za kulturo Vaska Simonitija ob odprtju razstave <i>Primož Trubar 1508–1586</i> v Narodnem muzeju Slovenije 6. marca 2008
POVZETKI	331	Synopses, Zusammenfassungen
SODELAVCI	342	Sodelavci te številke

BESEDA UREDNIKA

Letošnja številka revije ne izhaja v navadnem letu, izhaja v jubilejnim Trubarjevem letu. Če si je Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar z revijo v preteklih letih – včasih tudi bolj osamljeno – prizadevalo za negovanje spomina, širjenje vedenja o pomenu Trubarja in protestantizma ter za aktualizacijo njegovih dosežkov in če smo že zato v lanski številki nekoliko zaskrbljeno spraševali, ali ne bo šla 500. obletnica Trubarjevega rojstva preveč mimo sedanjih generacij, je letos, hvala bogu, drugače ... Trubarjevo leto je obeleženo z najrazličnejšimi dogajanjem v njegovo počastitev; če kaj, prav njihova širina in raznovrstnost že na prvi pogled izražata doseženo zavest o Trubarjevem pomenu.

Tudi na terenu neposrednega delovanja revije – pri znanstvenem raziskovanju in publicistiki – ne manjka novosti Na nov način je prikazana Trubarjeva življenjska pot (Mihael Glavan); dobili smo izčrpen in kritičen pregled prispevka slovenskih protestantov jezikovnemu in slovstvenemu delu, a tudi domiselni in sodoben vpogled v Trubarjevo delo za mladino (oboje Kozma Ahačič); ključna Trubarjeva dela so v izdaji *Nove revije* dostopna tudi na CD; dobili smo novo, »Trubarjevo« izdajo standardnega prevoda Svetega pisma, ki jo je ob posebni podpori Evangeličanske cerkve pripravila Slovenska svetopisemska družba; na razpolago je prvi »prevod« celovitega Trubarjevega besedila, njegove pridige o veri iz *Katekizma* 1550, v sodoben slovenski jezik, ki sta ga izdala Združenje Trubarjev forum in Reformirana evangelijska cerkev – če naštejemo le nekatere dosežke. Tu so seveda veliki in manjši simpoziji, ciklusi predavanj, okrogle mize »v živo« in na radiu ali televiziji.

Druga značilnost letošnjih praznovanj – opazna v primerjavi z dogajanjih ob preteklih velikih Trubarjevih obletnicah – je visoka stopnja soglasja o pomembnosti Trubarja in njegovega dela, in to dela v njegovi celovitosti. Kot kažejo prav velike obletnice, je odnos do Trubarja in njegovega dela šel na Slovenskem skozi več faz. Dolgo ga je dominantna (katoliška) večina zamolčevala ali pa izrecno zavračala kot heretika in škodljivca, čeprav nikdar ni bilo mogoče docela mimo pomena njegovega jezikovnega dela; kasneje je prevladovala deljena ocena: priznavali in poudarjali so jezikovno plat dela in prizadevanja ter njen pomen za (prihodnji) slovenski kulturni in narodni razvoj, medtem ko so versko vsebino seveda šteli za krivoversko in škodljivo (v prevladujočih katoliških krogih) ali pa za nepomembno (razsvetljenska, svobodomiselska, tudi marksistična drža). Šele postopoma in bolj razločno prav ob (bližajoči se) 500. obletnici se je začela – tudi v katoliškem okolju – uveljavljati ocena, da Trubarjevo delo za slovenski prostor ni pomembno le jezikovno-kulturno, temveč tudi versko-kulturno, da ni pomembno le za »narod«, ampak tudi za »krščanstvo«. Lahko rečemo, da sedanjí čas v primerjavi s časom preteklih jubilejev ni toliko čas novih znanstvenih odkritij v zvezi s Trubarjevim delom kot čas celovitejšega in celoviteje pozitivnega vrednotenja Trubarja.

In še eno novost so prinesle letošnje proslave in razprave. Če so bili v preteklosti med Slovenci spori o (naravi) pomembnosti Trubarjevega dela za Slovence in če je bilo občasno slišati celo skrajne trditve, da je bilo ali bi postalo – če bi protestantizem uspel – njegovo delo pomembno za Nemce in v škodo Slovincem in slovenstvu, smo tokrat lahko srečali ocene, da je Trubarjeva življenjska pot, njegova življenjska drža, njegovo kulturno in versko delo zgled za poti evropskega povezovanja. Trubar v tem smislu zasluži zahvalo in počastitev vseh Evropejcev, je zapisal vidni predstavnik Evangeličanske cerkve v Württembergu, kot lahko preberemo tudi v naši reviji.

Na uredniško delo in oblikovanje letošnje številke so odločilno vplivali že izvedeni ali načrtovani simpoziji. Ti so angažirali bolj ali manj vse, ki se raziskovalno ali publicistično ukvarjajo s Trubarjem ali slovenskim protestantizmom. Revija po eni strani seveda ne more mimo njih in njihovih prispevkov, po drugi strani pa organizatorji

simpozijev načrtujejo posebno objavo njihovega gradiva; izčrpna objava gradiva številnih simpozijev v reviji pa že sicer ni niti mogoča niti smiselna. V reviji smo v tej številki uvedli posebno rubriko **S simpozijev 2008**. V njej skoraj v celoti objavljamo gradivo s simpozija *Trubar in internet*: Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar je bilo skupaj s Slovenskim društvom Informatika neposredni organizator tega simpozija in gradivo bi bilo brez natisa v reviji dostopno le na spletu (spletna revija *Locutio*). Glede na naslov simpozija bi morda še posebej opozorili na prispevek Mirana Hladnika, ki prikazuje Trubarjevo navzočnost na internetu in na v nekem smislu vzporedni prikaz Dušana Voglarja o Primožu Trubarju v (knjižnih) enciklopedijah in leksikonih. Čeprav se je mogoče strinjati z oceno, da letošnji simpoziji v primerjavi s tistimi ob prejšnjih obletnicah ne bodo prinesli kakšnih velikih novih »faktičnih« odkritij o Trubarjevem delu, pa je Francka Prem ob pomoči internetnega raziskovanja prišla do odkritja (ali vsaj zelo utemeljene hipoteze) o italijanskem soavtorstvu slovenskega predgovora k Trubarjevemu *Katekizmu* 1555, hkrati pa dodatno osvetlila Trubarjeve povezave z italijansko versko emigracijo v tedanji Švici.

V druge simpozije z revijo posežemo le selektivno. Nekoliko obsežneje, z več prispevki, predstavljamo dva takšna simpozija, katerih gradivo je/bo manj dostopno širši slovenski javnosti: simpozij v Tübingenu in svečano akademijo v evangeličanski cerkvi v Ljubljani. S simpozija v Tübingenu objavljamo tri prispevke slovenskih udeležencev, od katerih eden obravnava čas 16. stoletja, drugi spore ob vrednotenju Trubarja in Trubarjevega dela v 19. in začetku 20. stoletja, tretji pa podaja sodobno celovitejše videnje Trubarja in odnosa do njega v slovenski zgodovini s strani katoliškega avtorja. (Prispevek Božidarja Jezernika zaradi avtorjeve zadržanosti sicer ni bil prebran na simpoziju).

Z mednarodnega simpozija, ki sta ga ob 500. obletnici Trubarjevega rojstva pripravila 5.–7. junija ZRC SAZU in SAZU in katerega gradivo bo objavljeno v posebni publikaciji, smo izbrali samo prispevek švicarskega avtorja Ericha Brynerja. Razlogov je več: ker bo drugače objavljen v nemščini; ker avtor kot teolog govori o teoloških vidikih Trubarjevega dela, ki so bili doslej zanemarjeni; ker je z njim kot

pastorjem reformirane cerkve in sodelavcem Inštituta za zgodovino reformacije v Švici tudi simbolno navzoča švicarska Trubarjeva reformacijska korenina in naveza, luteranska pa je neposredno predstavljena s Christianom Rosejem iz Evangeličanske cerkve v Württembergu in njegovim prispevkom na akademiji v Ljubljani; tretja naveza – italijanska reformacija – je bila v reviji predstavljena s člankom tržaškega zgodovinarja Silvana Cavazze o tržaškem škofu Bonomu v 5-6. številki revije, govori pa o njej tudi že omenjeni članek Francke Premk.

Čeprav iz omenjenih razlogov z njih ničesar ne objavljamo, naj na tem mestu spomnim še na druge simpozije: na jezikovno/jezikoslovno usmerjeni mednarodni simpozij ZRC SAZU aprila 2008, s katerim so se letošnja tovrstna posvetovanja sploh začela, na simpozij, ki ga je začetku junija pripravila mariborska Filozofska fakulteta in na simpozij, ki ga za november pripravlja Filozofska fakulteta v Ljubljani; za oktober je napovedan tudi bolj zgodovinarsko naravnani simpozij v Slovenski matici. Trubarjevi teološki misli naj bi bil letos posvečen simpozij, ki jih sicer redno pripravlja (katoliška) Slovenska teološka akademija v Rimu. Skratka, že iz tega, kar smo povzeli, in tistega, kar bo dostopno ob celoviti objavi gradiv, je očitno, da Trubar s svojim življenjem in delom ni sprejeman le kot spomin iz 16. stoletja, ampak kot zgled in izziv tudi za 21. stoletje. Problemi, ki so v 16. stoletju zaposlovali Trubarja, so v veliki meri aktualni tudi danes, je zapisal Oto Luthar v uvodni besedi omenjenega simpozija SAZU; enako kot so Trubarjeva drža in (pogum za) dejanja ob začetku Gutenbergove galaksije lahko za zgled ob nastajanju novega računalniškega komunikacijskega vesolja, kot lahko preberemo v prispevku s simpozija *Trubar in internet*. Igor Grdina je naslovil svoje predavanje na akademiji v evangeličanski cerkvi *Trubar za vse čase ...*

Kljub konjunktorni dominaciji simpozijev smo tudi v letošnji številki hoteli vsaj simbolno ohraniti rubriko **Razprave, študije**, pa čeprav pod tem naslovom objavljamo le en prispevek. Simona Menoni s svojim raziskovanjem likovne ustvarjalnosti na Slovenskem v 16. stoletju, podobno kot Daša Pahor v 5-6. številki revije, zavrača razširjeno prepričanje, da je bila protestantska reformacija na Slovenskem brez posluha za likovno umetnost.

Rubrika **Bilo je povedano** objavlja (prevedeno) uvodno razpravo avstrijskega evangeličanskega škofa in teologa Sakrauskega k Trubarjevim nemškim predgovorom k členom (artikulom) treh veroizpovedi v slovenskem in hrvaškem jeziku. Sakrausky (in prevajalec v opombah) posebej osvetli Trubarjeve teološke usmeritve; razvidna je pre-mišljenost Trubarjevih formulacij in opredelitev, ki jih sicer včasih ocenjujejo kot površne poenostavitve in nedorečenosti (npr. ob znatem spornem vprašanju evharistije/Gospodove večerje).

Razgledi in vpogledi z raznovrstnostjo prispevkov dopolnjujejo večplastnost revije. Posebej bi izpostavil zanimiv raziskovalni prispevek Janeza Kavčiča o cerkvenih vizitacijah na Idrijskem, ki se opira na še ne objavljene cerkvene arhivske vire v Čedadu. Marjan Smolik predstavlja prispevek slovenskih katoliških teologov pri raziskovanju slovenske protestantske misli 16. stoletja. Pavle Jović spomni na prve in zares zgodnje srbske biografije Primoža Trubarja in njihovo ozadje. Alojz Jembrih piše o hrvaški protestantiki v očeh slavistov 19. in 20. stoletja. Prispevki Franca Kuzmiča in Mihaela Glavana so tako ali drugače povezani s Trubarjevim jubilejnim letom.

Darko Dolinar je v rubriki **Portreti** očrtal življenje in delo Mirka Rupla. Gotovo je primerno in pravično, da je osvetlitev tega zaslužnega raziskovalca Trubarja in njegove dediščine dobila mesto v reviji prav v Trubarjevem jubilejnem letu, enako kot smo se ob uvodu vanj v lanski številki spomnili Jožeta Rajhmana in pred tem, v prvih številkah, dveh najpomembnejših začetnikov raziskovanja slovenskega protestantizma, Ludwiga Theodorja Elzeja in Franceta Kidriča. Letos naj bi izšel tudi italijanski prevod znamenitega Ruplovega dela o Primožu Trubarju iz leta 1962, ki ga pripravljata italijanski zgodovinar Silvano Cavazza in prevajalec Sebastiano Blancato. V rubriki **Prevodi** objavljamo prvi prevod Trubarjevega nemškega posvetila Juriju Khislu iz leta 1579, ki dokumentira Trubarjev in protestantski odnos do glasbene umetnosti.

Kronika prinaša govor ministra za kulturo Vaska Simonitija ob odprtju razstave *Primož Trubar 1508–1586* v Narodnem muzeju Slovenije 6. marca 2008, ki zanimivo zarisuje izhodišča za razmišljanja v Trubarjevem letu; posebnost razstave je bila navzočnost vatikanskega in hkrati edinega ohranjenega izvoda Trubarjeve *Cerkovne ordninge*.

BESEDA UREDNIKA

Naj se na koncu iskreno zahvalim sodelavcem revije in vsem, ki so omogočili izid letošnje dvojne številke. Nenazadnje sponzorjem in donatorjem, ki so jo s svojim posluhom za pogoje obstoja in razvoja slovenske kulture finančno omogočili. Člani uredništva smo prepričani, da je revija v dosedanjem štiriletnem izhajanju dokazala svoj znanstveni in kulturni prispevek in da so dozoreli pogoji, da postane deležna tudi javnih sredstev, ki so načrtno namenjena znanstvenemu in kulturnemu delu.

Marko Kerševan

UDC 681.324:82(497.4)

Andrej Flogie

Introductory speech

The modern development to our information society is an objective fact and it is pointless to reject digital technology. But potentially there are very different pathways and, just as in the development to an industrial society, side paths and fatal mistakes are possible. With regard to contemporary creativity we must encourage the use of multi-presentation and understand crossing over the border of traditional types of creation. Along with taking foreign examples into account, we must bring together what are at present very fragmented initiatives and projects for digitalizing the Slovene cultural heritage.

UDC 004: 681.324: 929 Trubar P.

Miran Hladnik

Trubar and the internet

There is hardly even a small sample of Primož Trubar's opus available in publicly accessible digital form. The collection of Slovene literary texts contains *Tiga Noviga testamenta ena dolga predgovor* of 1557 (<http://lit.ijs.si/trubar57.html>); the transcription was made by the German Slavist Elisabeth Seitz in Tübingen in 1998. The entry on Trubar for the Slovene Wikipedia was not written by any notable Slovene Slovenicist. Both these facts indicate that we lag behind in using the internet. Trubar was very much aware of his precedence and authorship and was proud of this. But appearing on the internet introduces a new and different concept of authorship. Since there is no exclusive authority, there is not only one exclusive truth either, thus Wikipedia headwords can quite freely include different perspectives on one subject. Admirers of book culture are disturbed by the Wikipedia inclination to link together alternative definitions and the absence of value judgments. The question arises: How far can Trubar's experience help us in the change of the civilizational paradigm which we are witnessing? Actually only two of Trubar's features seem useful and indeed highly important: openness for a fresh and uncluttered consideration of our own place in culture and the courage to set out on a new, unused and uncertain pathway.

UDC 929 Trubar P.: 252;316.3"15"

*Fanika Kranjc-Vrečko***The anthropological content of Trubar's dedications and forewords**

With careful observation and examination of his environment Trubar described the Slovenes in their fundamental anthropological characteristics. He recognized the problem of language as a medium of cultural maturing; the need for religious affiliation and the individual's willingness to engage actively in religious education and ceremonial, even at the cost of persecution. He pointed out how Slovenes lagged behind compared with other European nations, as without God's Word in their own language they were even more subject to oppression. He saw the solution in raising his nation in religious and cultural terms. In his dedications he informed foreign and native addressees of his endeavours to raise people on the cultural level – with books and through these to advance the individual's religious development, which for him as a preacher was his fundamental mission. Trubar's dedicatees were not only members of the upper class, from whom he expected help and material support, but also simple individuals or a group of people from his own surroundings, and in this way he showed an awareness of his calling and his responsibility for the religious and general cultural growth of his own nation.

UDC 929 Trubar P.(031)

*Dušan Voglar***Primož Trubar in encyclopedias and lexicons**

A survey of entries about Primož Trubar in Slovene and foreign encyclopedias and lexicons shows that from the first treatment of Trubar in J. J. Valvasor's work (1689), Slovene reference works have consistently taken account of Trubar. Many foreign lexicons do likewise, and this was true even in the second half of the 19th century, for which the researcher L. T. Elze, for example, deserves praise. But surprisingly, Trubar does not appear in the *Encyclopedia Britannica* nor in *Larousse*. The entries vary in how exhaustive they are, certain important details are lacking in some of them, while others could have a more suitable selection of books mentioned; some give incorrect data; others could concentrate on Trubar's more essential characteristics and omit less essential ones. But in general, his establishing of the Slovene standard language is emphasized in all the entries. In terms of excellent professional quality and exhaustive treatment, the entries on Trubar in *Slovenski biografski leksikon* (Slovenian Biographical Dictionary), *Enciklopedija Jugoslavije* (Encyclopedia of Yugoslavia) and *Enciklopedija Slovenije* (Encyclopedia of Slovenia) attract special attention. These scientifically conceived corpora, in comparison with other reference works, which are often more "handy", are the central Slovene reference

sources of encyclopedic information and so from this standpoint are more decisive for knowledge and views about Trubar. The characteristics and principles established can be a warning for those who design encyclopedic presentations on the internet.

UDC 929 Trubar P.: 316.3”15”

Matjaž Kmecl

Reservations about Trubar and their paradox

The earlier evaluation of Trubar, partly still present, merely from a religious (i.e. Roman Catholic, clerical) or anti-religious (anti-Catholic, liberal) standpoint is unfair to Trubar. Trubar undeniably devoted his life to purifying faith and to the truth of faith, as I. Prijatelj emphasized in 1908. But Trubar linked faith with language: people can understand the gospel message only in the language which should be the most intimate for every person, the language given by God, i.e. in their mother tongue. Emphasizing Trubar’s merits for the Slovene language and Slovenhood is opposed by the principle of the precedence of (the Roman-Catholic) faith over language or the principle that without Roman Catholicism there is no Slovenhood, which leads to promoting the significance of T. Hren. The second reservation arises from the criticism that Trubar and his colleagues were responsible for “foreignness” intruding into the indigenous Slovene world; this was assumed to have gradually caused the Slovenes to lose their national identity.

The third group of reservations arises from contradictions in Trubar’s attitude to the nobility on the one hand and to simple people on the other, since he used the support of Slovene and foreign aristocrats to achieve his goals – printing and distributing books among the people and educating them.

UDC 929 Trubar.: 929 Vergerio P.P.: 929 Negri F.

Francka Premk

Trubar’s seen and unseen links with fellow thinkers and the vision of contemporary electronic communication

Trubar’s forewords and correspondence reveal the mostly unseen yet close links with Reformers in Switzerland (Heinrich Bullinger, Bernardino Ochino, and Wolfgang Musculus). He was also closely connected with Petrus Paulus Vergerius. The latest research has shown that Vergerius and Francesco Negri were co-authors of the prayer published in Trubar’s translation (*Ena molitou tih kersčnikovou*, 1555), and of the catechism which is assumed to be the basis of Trubar’s *Catechism* (1555). The initial letter *N.* in the signature (*N.V.T.*) which follows the Slovene foreword to Trubar’s *Catechism*, representing a previously unresolved problem, belongs precisely to Negri, according to the latest investigation.

UDC 681.3:002

*Primož Jakopin***Parallels with Trubar /Literacy past and present**

Gutenberg's age is retreating, the information age is on the march. And as Trubar knew well, that only literacy can bring true progress, when all could come to the knowledge provided by books, so it was clear thirty years ago that there cannot be an information age without computers being accessible to everybody. The information age will rely on knowledge and much of this is still available only in book form; so first of all it would be necessary to see to it that all the books from all libraries are found on the internet. Machine translation from Slovene into the major world languages is the next challenge. Machine speech recognition instead of typing out texts is also being introduced. Trubar knew how to find a way of spreading among people good ideas which were worth working for.

UDC 008 (497.4)"14/19"

*Tone Partljič***The end of Gutenberg's galaxy and the end of the cultural war for Primož Trubar?**

It is difficult to speak of the end of Gutenberg's galaxy, but we can speak of co-existence or of a transitional stage between "good old" books and the internet. The so-called Slovene "cultural war", i.e. the conflict over Trubar's significance for Slovene culture and Slovenehood, has its roots in the Counter-Reformation, where Bishop Tomaž Hren was a noticeable personality; at that time Maribor also experienced severe measures of re-Catholicization. The cultural war flared up at the celebration of the 400th anniversary of Trubar's birth, when the writers Anton Aškerc and Ivan Cankar intervened. The division between these two camps ("the division of spirits") deepened after Slovene independence in 1991, and was seen in the endeavours to rehabilitate Hren. But at the same time there was also a more sober and objective evaluation of Trubar (Vekoslav Grmič), while the Maribor Roman Catholic cleric Jože Rajhman deserves credit for his scholarly treatment of Trubar. The celebration at Rašica (2008) with Vasko Simoniti's speech also sounded conciliatory.

UDC 659.2:316.77:802/809

*Franči Pivec***Languages on the internet**

The diversity of languages, which means almost the same as the diversity of cultures, constitutes a problem that certainly deserves the same attention as

biotic diversity. The so-called “mass” languages account for only half of the human race, while the other half speaks a multitude of “rare” languages, which are swiftly dying out. The creators of the internet started out from romantic notions of a general global connection between people, and simply passed over the problem of language. When necessary they appealed to the complete decentralization of the worldwide web, claiming that here nobody can force anything on anybody.

The language we speak (primarily our mother tongue) is the most perfect medium there is, so digital communication cannot manage without it either. But as much as 90% of languages simply do not have any scientific lexis and in such cases science in the mother tongue is not possible. It was established that in 1991, 72% of web pages on the internet were in English, but this state of affairs is changing to the advantage of other languages due to the greater efforts by users to introduce their mother tongue (India, Québec, Catalonia). The script is important; BMP contains as many as 65,536 signs, which should suffice for all languages. In introducing Slovene on the internet we must pay attention to the following points: accessibility, a good command of technology, understanding of meaning, social critical awareness, innovative approach, and development strategy. Information scientists often do not understand the importance of cultural identity in the information society and consider it a disturbing non-functional element.

UDC 929 Trubar P: 002

Matjaž Mulej

Primož Trubar and the internet from the standpoint of innovation

Primož Trubar linked together the following properties: independent thinking, overcoming opposition, establishing his thinking in an enterprising way, skilful avoidance of obstacles, the aim of benefiting users, the vision to create something essential and new, even fundamentally new, capable co-operation with necessary partners, his protest against entrenched practice, which was considered the only correct practice but was not necessarily the only possible practice, his use of new technological and social possibilities to establish his ideas. His introduction of books in Slovene was a long-term, fundamental and genuine innovation showing the author’s broad horizon and influence.

UDC 929 Trubar P.:284.1
22.04/.05=30

Erich Bryner

**Theologische Motive in der Bibelübersetzungsarbeit
von Primus Truber**

Dass Primus Truber hervorragende Arbeit als Bibelübersetzer leistete, war im 16. Jahrhundert in Zürich gut bekannt. Heinrich Bullinger, der Nachfolger Zwinglis in der Leitung der Zürcher Kirche, drückte ihm seine höchste Anerkennung aus.

In der Geschichte der Bibelübersetzungen der Reformationszeit kommt Truber ein herausragender Platz zu. Es ist ihm gelungen, die Zeichen der Zeit zu erkennen und eine bedeutende sprachschöpferische und übersetzerische Leistung zu vollbringen. Er arbeitete in einem räumlichen und zeitlichen Spannungsfeld: Die Bibelübersetzungen sollten dem, wie er oft sagte, „armen windischen Volk“ zugute kommen, das sich in einem Zweifrontenkampf gegen den Antichrist befand, der sich, wie Truber häufig bemerkte, im Papst und in den Türken manifestierte, und Truber fühlte sich – wie andere Reformatoren auch – in der Endzeit. Sein Werk sollte in andere slawische Länder bis ins russische Reich ausstrahlen und auch der Türkenmission dienen.

Die Entsprechung zwischen der Sprachverwirrung nach dem Turmbau zu Babel und der Sprachverständigung durch Pfingsten war Truber und seinen Mitarbeitern sehr wichtig. Sie war aber in der Theologiegeschichte des 16. Jahrhunderts nicht so einzigartig, wie in der Forschung bisher angenommen, sondern ist in einem ganzen Strom theologischen und liturgischen Schaffens belegt, sowohl in liturgischen Texten der orthodoxen Kirche als auch in theologischen und sprachphilosophischen Werken der Reformation, insbesondere beim Zürcher Theologen Theodor Bibliander.

Aus diesen Beobachtungen ergibt sich ein interessanter Hinweis auf den Umgang Trubers mit dem Verhältnis zwischen Altem und Neuem Testament, der vor allem an die Schweizerische Reformation erinnert. Nach Bullinger wird in den Evangelien nichts anderes gelehrt, als was im Alten Testament gelehrt worden war, und das Neue Testament ist für ihn nichts anderes als die Auslegung des Alten. Calvin unterstrich ebenfalls stets die Einheit der beiden Testamente. Auch Truber betont die Einheit des alt- und neutestamentlichen Zeugnisses: Laut neutestamentlichem Zeugnis wird wiederhergestellt, was nach alttestamentlichem Zeugnis verloren ging: die Gottebenbildlichkeit und die sprachliche Verständigung der gefallen Menschen. An Pfingsten „erfüllte Gott seine Apostel mit dem Heiligen Geist, so dass sie in einem Augenblick alle Sprachen verstanden und redeten“, was Anstösse zum Übersetzen der Bibel in die Volkssprachen gab, auch ins Slowenische und Kroatische.

UDC 282(497.12): 943.6"15/16"

France M. Dolinar

The Counter-Reformation in the Inner Austrian provinces and the fate of Protestants

In connection with the Counter-Reformation, the renewal within the church and the political re-Catholicization of the province needs to be taken into account. Within the Inner Austrian provinces, political re-Catholicization took place according to the principle of the Peace of Augsburg (1555), *cuius regio eius et religio*. The Inner Austrian Archduke Ferdinand I was a Roman Catholic and opposed Protestantism; he made use of the Catholic faith to shape his absolutist authority, but because of other interests he was prepared to make compromises with Protestants. The following Archduke, Charles II, in a letter of 1569 to his brother, the emperor Maximilian II, presented a precisely worked-out programme of political re-Catholicization for his provinces, but for the sake of defence against the Turks he was forced to accept the Religious Pacifications of Graz (1572) and of Bruck an der Mur (1578). The nobility wanted to extend acknowledged religious privileges to their bondsmen as well. In Carniola, Primož Trubar with the publication of his *Cerkovna ordninga* (1564) had already organized a provincial Lutheran church for the Slovenes under the protection of the Provincial Estates. In 1579 the Bavarian Duke Wilhelm, the Tyrolian Duke Ferdinand and the Inner Austrian Archduke Charles agreed on a unified stance against the Protestants; a similar agreement was later made by the Ljubljana (Tavčar), Brixen and Freising bishops. Concrete principles of re-Catholicization were laid down by the Lavantian bishop Jurij Stobäus. In Styria, Carinthia and Carniola, re-Catholicization committees took possession of churches and property which Protestants had earlier taken from Catholics and destroyed all the marks of the Protestant presence in the Inner Austrian provinces, including Protestant books. It is mistaken to judge the severity of these Catholic measures only through the prism of Slovene cultural history; the Counter-Reformation was not directed against Slovene books as such.

UDC 316.72(497.4): 82"15/16"

Božidar Jezernik

Trubar: two faces of the image

The new political groups (nations) which had begun to appear in the nineteenth century in Inner Austria were so much without precedence in the past that the first Slovenian newspaper, *Kmetijske in rokodelske novice*, asserted that at that time not all people could distinguish between the words *narodno* (national, popular) and *nerodno* (clumsy, awkward). Still in the second half of the nineteenth century, the idea of a 'nation' in Inner Austria was a novelty, for which the contemporaries had no basis in their personal experience.

To the Slovenians, who were without their own state, the idea of nation as developed by the German romantics was most attractive, giving as it did 'to nation an independent life to state.' Accordingly, during the nineteenth century, Slovenian nationalism was emphatically apolitical and 'national awakers' concentrated their efforts on the cultural field, giving priority to men of letters such as the first Slovenian poet, Valentin Vodnik (1758-1819), the foremost Slovenian poet, France Prešeren (1800-48), and the creator of the Slovenian written language, Primož Trubar (1508-85).

However, if the first 'national monument' dedicated to Valentin Vodnik and erected in 1889 were instrumental in the process of cultural homogenisation of the Slovenians and in the construction of boundaries between them and others, the idea of erecting a monument to Primož Trubar caused a lasting polemic and was instrumental in polarising the Slovenian community into two opposing political groups: conservatives and liberals.

UDC 929 Trubar P: 284.1"2008"

Zvone Štrubelj

Primož Trubar in the light of the year 2008

In evaluating Trubar, it should be remembered that he put the Trinity in first place, and a further point arises from this: the desire that his compatriots should be partakers of God the Father and Jesus Christ through the Spirit, and from this desire the formation of the Slovene standard language, the writing of books, the linking together of Slovenes through a common standard language, missionary work for Croatian books in the Bible Society in Urach, plans for evangelizing Muslims, work for the Slovene church, etc. Trubar succeeded in raising the language of the bondsmen to the level of European languages and his subservient people to a place among European nations. German scholars and then Slovene scholars very early on described the importance of Trubar for faith and literature in Slovenia. Nowadays we are approaching a new, more appropriate and more realistic presentation of Trubar's life and his opus in the Württemberg region, in Germany and in Europe generally. Trubar's dialogical and ecumenical openness is increasingly more topical today, in Europe and also in the world. Trubar is one of Europe's prophetic visionaries.

UDC 284.1(497.4)"15": 811.163.6

Marko Kerševan

Trubars „Kirche Gottes der slowenischen Sprache“ und „Volk der slowenischen Sprache“

Trubar sah sich selbst vor allem als Geistlicher im „Dienste des Evangeliums“. Er war ein bewusster Anhänger der evangelisch-lutherischen Kirche. Daher ist es keinesfalls überflüssig, wenn wir bei dieser Gelegenheit über die

Relation zwischen seiner (reformatorischen, protestantischen, evangelischen) religiösen und (slowenischen) sprachlich-literarischen Tätigkeit nachdenken.

Trubar und seinen Mitarbeitern ging es ihrer Überzeugung nach beim Gebrauch der slowenischen Sprache nicht um die „Verbreitung eigener Lehren“, sondern um die „Verkündung des Wortes Gottes (Evangeliums)“ als größter Gnade des Herrn allen Menschen eines jeden Volkes gegenüber. Dies war für Trubar noch umso wichtiger, glaubte er doch, wie schon zuvor Luther, an das nahende Ende dieser Welt.

Der Aufstieg der slowenischen Sprache in die Schriftsprache im 16. Jahrhundert kann nicht nur mit einer größeren Hingabe der Protestanten für die Verbreitung ihrer Lehren und der Nutzung des Druckverfahrens erklärt werden. Eine religiöse Hingabe zur Verbreitung ihrer Lehren fehlte zumindest auch den Jesuiten und Kapuzinern jener Zeit nicht und auch der Druck stand immer mehr zur Verfügung. Er kann nur mit der Berücksichtigung der stark unterschiedlichen Bedeutung und Stellung des Wortes (Gottes) in der Kirche und für die Kirche erklärt werden. Diese Bedeutung entstand aus einer anderen Konzentrierung auf Christus, auf das menschgewordene Wort Gottes und erlösende Wort des Evangeliums. In einer solchen Auffassung ist die Kirche *creatura verbi*, wie Luther schrieb. Zwischen der protestantischen Auffassung der Kirche als „Kirche des Wortes Gottes“ und Trubars „Kirche Gottes der slowenischen Sprache“ besteht eine unzertrennbare Verbindung. Die Kirche dient dem Wort Gottes mittels dem menschlichen Wort, das immer das Wort einer konkreten menschlichen Sprache ist.

Wegen der außergewöhnlichen Stellung, die die slowenische (Schrift-)Sprache bei der Entstehung der modernen slowenischen nationalen Identität bekam – als ihr Rahmen und Mittel – wurde das protestantische sprachliche und literarische Werk Teil der slowenischen „kulturellen Memoria“. Man könnte sagen, zumindest im Fall der Slowenen, dass auch das Volk eine *creatura verbi* sei. Trubars „Kirche Gottes der slowenischen Sprache“ hatte einen unvergänglichen Anteil bei der Entstehung des „Volkes der slowenischen Sprache“.

UDC 316.3”20”: 929 Trubar P.

Christian Rose

Primus Trubar – sein Wirken in Württemberg und seine Bedeutung für die europäische Ökumene im 21. Jahrhundert

Ich fasse die Bedeutung von Primož Trubar zusammen mit den Worten des ausgewiesenen Fachmannes Rolf-Dieter Kluge. Für ihn steht fest, „dass Primus Trubar ein überzeugter und prinzipientreuer, gleichwohl im Grunde aber toleranter, völkerverbindender Reformator, Sprachschöpfer und Kulturvermittler war, der uns Deutschen in den vielen Vorreden zu seinen Büchern und Briefen die Zustände auf dem Balkan und unter den Südslawen erklärt und seine Landsleute umgekehrt über das Leben in Württemberg und Deutschland

unterrichtet hat. In seinem zweisprachigen Katechismus äußert er den Wunsch, daß die slowenische Jugend ‚das Windische und auch die deutsche Sprache daraus lesen und verstehen lerne‘. Trubar hat die deutsche Hilfe und Unterstützung für sein Glaubens- und Sprachwerk anerkennend gewürdigt /.../. Er hat freundschaftliche Wechselseitigkeit zwischen Südslawen und Deutschen, zwischen Slowenen und Württemberg vorgelebt/ .../ dieser Aspekt seines Wirkens verdient Würdigung und Nachfolge in unserer Zeit.“ Primož Trubar ist ein überragendes Vorbild dafür, wie über die konfessionellen, die kulturellen und die ethnischen Unterschiede hinweg die freundschaftlichen ökumenischen Bande zwischen Slowenen und Württemberg und darüber hinaus in der gesamten europäischen Völkergemeinschaft fester geknüpft werden können. Es kommt meines Erachtens nicht von ungefähr, dass ihr Land im Trubar-Jubiläumswahljahr die EU-Ratspräsidentschaft innehat. Es ist für die europäische Identität nicht unerheblich, dass der für die europäische Kulturgeschichte so enorm wichtige Beitrag Trubars seinen Ausgang in der Verbreitung der biblischen Schriften genommen hatte. Die Bibel ist die Ur-Kunde des weltumspannenden ökumenischen Glaubens und der Wertegemeinschaft Europas. Die Verankerung der europäischen Bewegung in der gemeinsamen Werte- und Kulturgemeinschaft, die auf der biblischen Ur-Kunde des jüdisch-christlichen Glaubens basiert, dürfen und sollten die Verantwortlichen in Kirche, Wirtschaft und Politik nicht vergessen. Und insofern schulden alle Europäer Primus Trubar ihren Dank und ihre Verehrung.

UDC 284.1: 75"15"

Simona Menoni

The shift in iconographic emphases in the direction of Protestant religious thought in wall painting in the second half of the 16th century in Slovenia

In contrast to the iconoclastic group of Protestant preachers, Martin Luther attributed an important role to the art of painting. As recent research has shown, the Reformation in Slovenia did not reject art; painting with a Reformation orientation flourished here especially in the last third of the 16th century, when some wall paintings of exceptional quality were created. In the paintings analyzed (primarily the castles of Negova, Sevnica and Švarcenštajn/Schwarzenstein) there are visible parallels (Biblical scenes, Luther rose) with iconographic presentations in the German Protestant countries, whose spiritual father was Luther. In Slovenia too the nobility professing the Protestant faith stimulated artistic achievements of high quality and, contrary to the opinion of older scholars, was by no means satisfied merely with artistic production of lower quality.

Prevod povzetkov v angleščino: *Margaret Davies*